

karakter ter se moralno in psihološko ne giblje sunkovito, ulita je iz enega kosa, vendar je izredno sugestivna pojava, njena moralna zlahtnost pa dobi že simbolično veljavo. Nadalje je Grabeljšek oživil nekaj odličnih scen; najlepša, niobsko vzvišena je pretresljiva scena Aleševega pogreba. Marjanina zvestoba, Železnikarjeva tragedija, Merlaškin bridkost, odpor zaprtih žena so prepričljive, nepatetične podobe našega partizanskega časa; v njih ni zapopadena samo zlahtna vsebina posameznih ljudi, temveč tudi heroična veličina osvobodilnega boja. Grabeljšku je namreč uspelo, da je z domiselno izbiro resničnega gradiva, z reprodukcijami resničnih človeških postav in usod, z množico brezimnih, zvestih bojevnikov izpovedal tudi najvišjo idejo partizanskega boja — njegovo globoko človeško vsebino, njegov iskreni humanizem.

Grabeljšek je pred leti napovedal partizansko epsko trilogijo. Zdaj so izšli vsi trije romani: *Dolomiti se krušijo*, *Pomlad brez lastovk* in *Most*. Zdi pa se, da se je Grabeljšku prvotna zamisel o trodelni celoti preoblikovala. Vsak roman je namreč organizem zase; v ohlapen epski organizem jih rahlo povezujeta le isti čas in okolje. V prvih dveh tekstih je bil vezalec in centralna figura komisar Aleš, sicer bolj rezoner kot aktivni junak. Tudi v *Mostu* se pojavi Aleš, toda v popolnoma podrejeni vlogi. Tokrat pravzaprav samo umre, njegova smrt pa je zanimiva zgolj kot motiv za izpoved bridkosti in ljubezni dveh žena. Vsekakor pa je Grabeljšek v vseh treh romanih izpričal iste pisateljske kvalitete in šibkosti:

Odlično je oživil zanimivo, dragoceno gradivo in je bržčas v reprodukciji gradiva dosegel največ v naši partizanski prozi. To mu je uspelo kljub nezadovoljivim, naravnost primitivnim stilnim sredstvom, kajti vseskozi je za nerodno realističnimi stavki čutiti resnično prizadetost in zavzetost. V vseh treh tekstih pa Grabeljšek ni bil v zadostni meri ustvarjalec, ki bi umel verodostojne dokumente samostojno, v skladu z njihovo globljo resničnostjo preoblikovati v neko trajnejšo, višjo idejno celoto in trden epski organizem. Vsekakor pa današnji dan, ki je prerasel reprodukcijo, pa naj bo le-ta še tako učinkovita, terja od pisateljev predvsem to, da so suvereni ustvarjalci.

Mitja Mejak

JOSIP RIBIČIČ, ZA ZAPAHI

Svoje spomine iz jetniških let je Josip Ribičič literarno preoblikoval. Doživetij iz ljubljanskih zaporov in jetnišnic v Italiji namreč ne zapisuje v obliki dnevnika, kar je priljubljen način slikanja dogodkov iz pretekle vojne, niti jih ne niza v kronološkem zaporedju, kakor pišejo nekateri, ki v usodnem času niso imeli možnosti beležiti, kar so pretresljivega videli ali doživeli, pač pa v novelistični obliki ohranja tista doživetja, opazovanja in spoznanja iz jetniških let, ki so v svojem času napravila nanj odločilen vtis. V sedmih situacijah iz jetniškega življenja, zbranih v knjigi *Za zapahi*,* ohranja spomin na svoje jetniške tovariše. To je bila pisana družba političnih jetnikov, med katere je okupator

* Josip Ribičič, *Za zapahi*. Ilustriral in opremil Mihael Vojska. Založba Obzorja. Maribor 1959.

pomešal tudi kriminalce. Kljub omejenemu življenjskemu prostoru in popolnoma uklenjeni in podrejeni situaciji so jetniki v malenkostih, ki so razgibavale ta zamreženi svet, pokazali svojo pristno, bodisi izmaličeno ali zdravo človeško podobo. Svet za rešetkami ima svoje zakonitosti in specifično vsebino. V zadnji vojni so razmere in razporeditve v okupatorskih zaporih nosila poseben pečat. Odpor do tlačitelja se je z močno silo mešal s hrepenenjem po rešitvi, po svetu, ki ga niso uklepala zamrežena okna in vrata brez kljuk, po svetu, ki se je šele oblikoval. Človekova notranjost postane v zaporu občutljivejša, intenzivnost njegovega doživljanja se stopnjuje, vsaka malenkost dobi določen pomen. Hrepenenje in obup, volja do vztrajanja in malodušje, strah, sovraštvo in hotenje po maščevanju nad tlačiteljem in pa skromna, v izjemnih primerih porajajoča se radost — ta doživljanja preplavijo jetniški svet z intenzivnejšim valovanjem. Tako je življenje in čustvovanje v knjigi Josipa Ribičiča, ki bralca s svojo nazornostjo in preprostostjo hitro prevzame.

Ribičič se svojih jetniških let in tovarišev ne spominja z globljo psihološko analizo svojih in njihovih stanj v določeni življenjski situaciji, pač pa ostaja pri tekočem opisovanju zunanjih manifestacij njihovega doživljanja. Iz njegovih pripovedi ne lega na bralca teža, ki je življenje za zapahi zlasti v medvojnih letih tako močno zaznamovala, kajti avtor je izbiral predvsem svetle in tragikomične dogodke, kar daje knjigi svežino in razgibanost. Opis materinskih čustev v sliki Sonček je avtorjev največji uspeh v tej knjigi. Pripoved o premetenem navideznem norčku Brindiju prehaja v grotesko (početje fašistov je bilo k temu nagnjeno). Cenetova zgodba pa na presenetljiv način priča o tem, kako je bilo razpoloženje v celici odvisno tudi od volje jetnikov, ki se niso prepustili malodušju. Saj sta malodušje in teža časa v tej knjigi popolnoma podlegla upanju in svetlobi.

Literarno preoblikovani spomini Ivana Ribičiča imajo kot prizadevno oblikovan dokument časa svojo vrednost, dasi ne presenečajo z novostmi ali kakšnimi posebnimi odkritji v snovnem ali oblikovnem pogledu. V preprosti in vsakemu bralcu dostopni obliki pričajo o nekaterih posebnostih neprizanesljivih let, ki so vsakogar potegnili v svoj zapleteni vrtnec in ga oblikovala po svoje.

France Vurnik

PARTIZANOV DNEVNIK

Ob srečanju z dnevnikom pričakuje bralec odkritega in zanesljivega popisa situacij in dogodkov, ki so bili za avtorja tolikšnega pomena, da se je odločil, svoja doživetja zapisovati. Pri tem naj pisateljeva notranja podoba in njegovo vedenje v določenih zapletljajih prevladata in avtorjev karakter naj pregnete vso pripoved.

Iz dnevnika Milana Gučka *Jutri bo vse dobro** je razvidno, da je pisec prehodil tole zanimivo pot: ob raciji za Bežigradom junija 1942 so ga Italijani odpeljali v vojašnico in od tod s transportom proti Italiji. Pri Verdu so partizani transport napadli ter internirance rešili. Avtor dnevnika se je odločil za parti-

* Milan Guček, *Jutri bo vse dobro*. Opremila Jakica Accettova. Založila Državna založba Slovenije. Ljubljana 1959.